

АЛЕКСАНДЪР МЕН
ЗА БЛАЖЕНОСТВАТА

ИНТЕРВЮ С ПАТРИАРХ ПАВЛЕ СРЪБСКИ

Основи на църковната живопис –
нова книга на изд. ОМОФОР

Денят на народните будители

Храмът – езическо светилище или
място за молитва на Църквата

ХРИСТО Г. ДАНОВ
и неговото просветителско дело

БЪДНИ ВЕЧЕР

БР. 10/2014

ателие книжарница
къща за птици

ПРАВОСЛАВНАТА
КНИЖАРНИЦА

ателие книжарница
къща за птици

София, ул. „Проф . Асен Златаров“ 22

бр. 10/2014

Пром. Александър
Мен
БЛАЖЕНСТВАТА
6

Патриарх Павле Сръбски:
**ВЕЛИЧIЕТО СЕ ИЗМЕРВА
СЪС СТЕПЕНТА
НА СЛУЖЕНИЕ**
11

Венета Дякова
**В ТЪРСЕНЕ
НА ХУДОЖЕСТВЕНАТА
ЛОГИКА НА ИКОНАТА**
24

28
Маргарита Друмева
**ДЕНЯТ НА НАРОДНИТЕ
БУДИТЕЛИ
В ХЕЛУИНСКИ ДРЕХИ**

36
Пламен Иванов
**ХРАМЪТ - ЕЗИЧЕСКО
СВЕТИЛИЩЕ ИЛИ
МЯСТО ЗА МОЛИТВА НА
ЦЪРКВАТА**

46
Маргарита Друмева
**СВЕТЛИНА, СВЕТЛИНА,
СВЕТЛИНА
НИ Е ПОТРЕБНА...**

Главен редактор
Илиана Александрова

Редакционна колегия
Тодор Кичуков
Андрей Романов
Мариян Стоядинов
Пламен Сибров

Дизайн
Гергана Икономова

Адрес на редакцията
София 1407
бул. Черни Връх 68
тел./факс: (02) 987 1655
e-mail: svet@pravoslavie.bg

В списанието
са използвани снимки на:
Маргарита Друмева
Снимка на корицата:
Пламен Сибров

WWW.SVET.BG

(2)

УВОДНИ ДУМИ

ИЛИАНА АЛЕКСАНДРОВА

Бъдни Вечер

„Мир на земята и добра Воля между хората!“ Християнското човечество повтаря този мотив повече от две хиляди години. Мотивът е от ангелското славословие в нощта на Рождеството. Но повече от две хиляди години след тази нощ Волята на хората все така е зла. А войните в света стават по-разнообразни, по-усъвършенствани и масово унищожителни. Хората не се учат от страданието, не се учат и от радостта. А за ангелските хорове става дума по празници. И по изключение.

Рождественските празници тази година настъпват заедно с войната в Украйна, с жестоките гонения на християни и кърдалия терор в Близкия Изток, с глада и смъртоносните епидемии в Африка, с нещастието и бедността, поради които много хора в България живеят като на война. Технологиите се развиват и светът става

Все по-малък, а световните събития – по-близки. Но колкото и близки да изглеждат, тези събития нямат силата да разколебаят празничните изстъпления, екстматично-то пазаруване, резервиране и рекламиране на коледни удоволствия.

Съвместяваме Все по-голям потрес с Все по-истерично забавление. Преходите от едно състояние към друго са противоположност стават Все по-бързи. Търпим някакво биполярно разстройство на... общество. Политическите демонстрации преминават в купони, а личното общуване – в политическа пропаганда. Изтощение, страх, обида, озлобление и веселба преливат едно в друго – от чувство в чувство, от радост в мъка, от сълзи в песен; и обратно. България прилича на котел, в който ври ярост и отчаяние. Всяка идея за промяна, всяко добро, хвърлено в него стават на дим и се разнасят във въздуха. И неусетно, заедно с нашите ежедневия, в този котел се сварява и надеждата

за по-добро бъдеще. Въпросът е какво всенака можело да е това „по-добро бъдеще“. На Бъдни Вечер се сещаме за този въпрос.

Един от текстовете в този брой разсъждава върху щастието с помощта на образите от фантастична приказна аллегория – „Синята птица“ на Метерлинк. В тази приказка човечеството е гве деца, които търсят щастие. И докато го търсят, разбират, че то се крие и променя цвета си; преминават през малки и големи щастия, през лъжливи щастия, през въпроса за доброто и злото... Синята птица в приказката е символ на щастие. Тя умира, когато бъде уловена. „Мир, спокойствие, благополучие, младост, любов, здраве – ето какво пишат хората на Вратите, зад които се надяват да намерят неуловимото щастие. И когато не го постигат, те викат към Бога: „Господи! Какво Всъщност е щастие? Каква е целта, към която се стремим?“. И получават съвсем неочакван отговор...“ – пише отец Александър Мен в статията за блаженствата. Неочакваният отговор е, че щастието не е притежание. Щастието е Всъщност да забравиш за себе си, да обуздаеш себе си. Щастието е да влезеш в живота, болката и радостта на другия. Накрая, щастието е да бъдеш в мир със себе си и с Бога. Урокът от приказката и опитът от реалността учат, че щастието като психологическа категория не може да бъде постигнато, независимо от начините, по които подобряваме живота си. Във Вратата на Църквата обаче, щастието не

е психологическа, а духовна категория. И е Възможно. Нарича се блаженство.

За човека са давани какви ли не определения – че е това, което мисли; това, за което мечтае; това, което яде; това, в което Вярва... Едно е сигурно – чрез каквото и га се определя, по каквото и га се измерва човекът, прави го отдавна. Историите се повтарят, а светът се оглежда в думите на премъдрия Соломон: „Няма нищо ново под слънцето. Случва се да кажат за нещо – виж, това е ново. Но то вече е било във вековете преди нас”. И макар човечеството все мака да се върти в лошата безкрайност на злото, а обрата воля между хората все мака да остава химера, под слънцето все пак има нещо ново; в него е надеждата, която не можем да затиснем под похлупака на личните си капитулации. Новото е Въплътилият Се Бог, Който слиза в човешката история. Посрещаме Го на празника Рождество.

Христос е единственото ново под слънцето. Той е „истинската светлина, която просветява всеки човек, изваш на света” (Иоан 1:9). Единствената светлина, пред която мракът на този свят е безсилен. И тази светлина ще озарява пътя на човечеството до края на времената. Ако искаме светът да стане по-добро място за нас и за децата ни, поканени сме да се осветим и ние от тази светлина, да заживеем Неговия живот. Бог стана човек, за да Го срещнем и да му повярваме. И ако човекът е това, в което Вярва... има надежда.

Христос се рогу!

Протоієреї Александър Мен

б

ЛАЖЕНСТВА

(Мам. 5:3-13)

В името на Отца и Сина и Светия Дух!

Днес ние с Ваs, както и на Всяка Литургия, чухме забележителните думи на Господа, изречени от Него в началото на Проповедта на планината: „Блажени бедните духом, блажени плачещите, блажени кромките...“. В тези думи е предадена самата същност на Благата Вест на нашия Господ Иисус Христос. Той обещава блаженство на плачещите, кромките, миротворците, гонените заради правдата... Но какво означава „блаженство“? Това е Висшата степен на щастие – онова, към което се стремят хората на земята.

Грях ли е да се стремим към щастие? Разбира се, че не. Защото Господ, Който сътвори света, Възлюби Всяка твар и особено нас, хората, тъй като сме Негови чеда. Господ не би могъл да ни създаде заради зло, заради страшание, заради нещастие... Неговата цел е благото на всички, на всяка човешка душа.

Междувременно хората, отдалечили се от Бога, забравили Неговите завети, изгубили духовната сила, с която ги е надарил Господ, се терзаят въл-

боки мъки, душевни и телесни. Светът не познава щастие, въпреки че го преследва. Защото светът търси щастие там, където го няма. Колко сили хабят хората, за да намерят щастие! Някои от Вас сигурно помнят книгата или спектакъла „Синята птица“. Синята птица – това е символ на щастие. Когато децата я търсят, тя е синя, но оказвайки се в техните ръце, тя умира и става черна. Така е и с човешкото щастие: стремим се към почести и слава, но достигайки своята цел Виждаме, че тя не означава нищо. Търсим материални блага и удобства и ги намираме, но се оказва, че това съвсем не е достатъчно, за да бъдем щастливи. И често грехим като предполагаме, че щастие може да бъде постигнато чрез някакви усилия и мъчения.

Вероятно ние живеем значително по-добре, отколкото са живеели хората преди триста години на това място, в този град. Но можем ли да кажем, че сме по-щастливи от тях? Не, не можем. Днешният свят прилича на човек, който преследва призрак, страстно желае да го стигне, да го улови, но призракът се изпълзва... Днес притежаваме всякакви възмож-

ности и хиляди развлечения, и те се увелячават с всяка изминалата година. Но можем ли да кажем, че с всяка година човек става по-спокойен, по-добър, по-щастливи? Виждаме, че и това не е достатъчно.

Бог е вложил в човека стремеж към знанието, той може да прониква в тайните на света, да се задълбочава в пътищата на познанието. И действително, сега хората знаят много неща, много природни явления могат да бъдат обяснени, а това е прекрас-

но и ни радва. Но въпреки всичко, не сме достигнали щастлието, онзи преход, към който се стремим. Мир, спокойствие, благополучие, младост, любов, здраве – ето какво пишат хората на Вратите, заг които се надяват да намерят неуловимото щастие. И когато не го постигат, те викат към Бога: „Господи! Какво Всъщност е щастлието? Каква е целта, към която се стремим?“

И какво чуваме? Съвсем неочакван за нас отговор: Господ изобщо не казва,

че щастливи са осигурените хора, властващите, доволните от себе си.

Той казва, че щастливи, блажени могат да бъдат хората, изгонени заради правдата; хората, които плачат, тоест преживяват някаква скръб; хората, които са бедни духом, тоест знаещи своите недостатъци, търсещи начин да се обогатят душевно.

Оказва се, че щастието не е в това да го търсим или забърваме за себе си. Трябва да забравим за него. И тогава наистина ще намерим онова, което търсим: радост, спокойствие, доброжелателно отношение към всички хора, и главното, мир с Бога и със себе си. Човек, притежаващ всичко, за което мечтаят хората на земята, но нямащ мир със собствената си съвест и с Бога, не е открыл и няма да открие щастието. Същевременно човек, който е лишен от много от онова, което смятаме за най-примамливо, но който има мир с Бога и със себе си – е щастлив тук и сега.

Когато четем творенията на по-дължнините, ние узнаваме какво са преживявали Божиите логи: как сякаш огънят на Петдесетница относно е слизал при тях, и те пишат, че не могат да намерят думи, за да изразят, да разкажат как ги е посетил Господ...

Какви са били тези хора? Прославени пълководци, управници, следвани от тълпите? Не, те са живеели в бедни колиби, далеч от човешкото общество, и понякога не са имали дори къшет хляб на ден. Но с тях е бил Господ...

„Блажени миротворците“ – ни казва Той. Това означава, че щастлив е онзи, който може да служи на другите, да им носи мир. „Блажени кромките“, тоест хората, които се стараят да убият злото в неговия корен. Сблъсквайки се със злато, агресивният човек се опитва да го надвие с друго зло, и вместо едно зло, се получават две злини. Докато кромкият човек е способен да обуздава себе си, и това му дава възможност да понася и трудности, и неприятности, и гори очерняне. Щастлив е човекът, който търси правдата, правдата Божия, правдата на живота, правдата в постъпките, правдата на сърцето.

Но какво е Божията правда? Това е словото на Господа. Ако го търсим, ние вече почти сме го намерили. И още, правдата – това е Сам Христос. Той Самият е живата правда, не слова и не книга, а Той живият, явен нам Богочовек, Господ и Спасител, тъкмо

Той е и Правдата. Ако ние сме гладни и жадни за Христос, Той никога няма да извърне от нас Своето лице и никога няма да отдръпне от нас Своята ръка. Ние Го откриваме в молитвата, виждаме Го в тайнствата, в Причастието Тои Сам ни отдава Себе Си, Своето сърце, за да ни укрепи. А ако търпим заради Неговото име, то нека да помним – блажени са изгонените заради правдата. Дори да е трудно и тежко, в това ние ще успеем да придобием щастие, защото е Велика чест понякога да ни хулят заради Кръста, заради името Христово.

И ако на хората в света ще им се струва, че ние сме нещастни, че сме някак отхвърлени, те ще грешат, защото даже в изпитанията, даже в трудностите – ако сме редом с Господа – то ние с Вас имаме благосло-

вен блажен мир. Тогава хората ще видят, че нищо не може да ни сломи, че ние имаме най-глъбното, най-скъпоценното, неизтребимото и несъкрушимото: Божието благословение, живота с Господа, пред Неговото лице, изпълнението на Неговите заповеди от любов към Него, живота в светлина днес, тук и сега, за да сияе Вечното Му Царство в нашите сърца, в нашите домове, в нашите храмове. Амин.

(Из книгата „Светлината в мрака свети“)

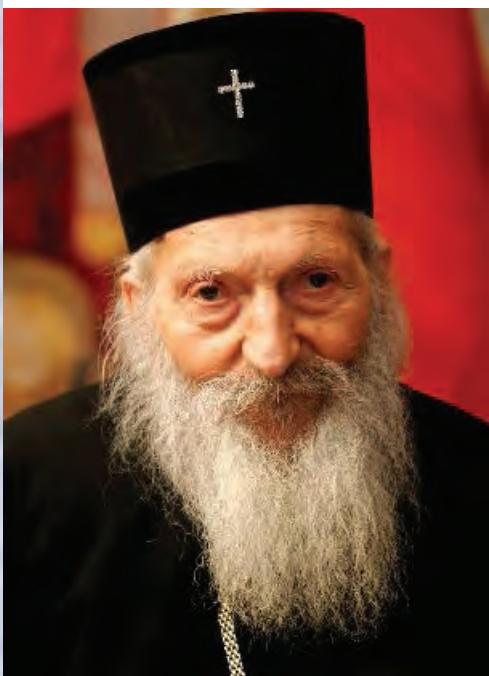
www.alexandermen.ru

Превод: Радостина Ангелова

Патриарх Павле Сръбски:

Величието се измерва

със степента
на служение

Тази година се навършват 100 години от рождениято на сръбския патриарх Павле, а на 15 ноември се навършиха 5 години от кончината му. Това е едно от неизвестните му досега интервюта, от предаването „Докато ангели те спят“ през април 1996 г.

Какво подхранва злото у човека?

Разбира се, всичко има значение, влияят и гените, и обстоятелствата в семейството, в обществото. Но в крайна сметка изборът зависи от самия човек, от личността. Бог ни е дал този избор: да постъпваме както Той иска, (за което всъщност ни е създал – да сме човеци, достойни за това звание) или да постъпваме иначе.

Добре го е казал философът Божидар Кнежевич: „Човекът е същество,

което може да радва Бога и да срами дявола”. Човек трябва да съзнава, че живее веднъж и че трябва да го прави достойно, помнайки защо е създаден. А ние сме създадени за вечно блаженство в Неговото Царство.

**Ваше Светейшество, трудно
е в реалния живот да живеем
като християни; как да живеем
ние, миряните?**

Знаете ли, светият евангелист Йоан ни казва, че не е трудно да изпълня-

Ваме Божиите заповеди. Но за нас е доста трудно. Защо? Защото Вече имаме други навици. Например, ако човек е свикнал да пуши, той става роб на този навик. Много е трудно да се освободиш от лош навик. Христос казва: „ако дясното ти око те съблазнява, извади го и хвърли от себе си; защото по-добре е за теб да погине един твой член, а не цялото ти мяло да бъде хвърлено в гената огнена.” Да се освободиш от лошите си навици е също толкова трудно, колкото да си извадиш окото или да си отсечеш ръката, но трябва да понесем тези мъчения. Ние сме извършили насилие над природата си и сме се научили на порочност. Сега Вече е нужно насилие над насилието, ако трябва да

говорим на съвременен език, за да се освободим от тези пороци. Винаги можем да живеем като християни, но не е добре да го правим механично, небрежно, защото преди всичко трябва да се освободим от вредните навици, а след това да положим големи усилия, за да си изградим правилни.

Ваше Светейшество, ние често използваме сумата „добро”, но нерядко добрината се взприема като глупост и наивност.

Господ Иисус Христос ни обяснява: „Ето, Аз ви пращам като овци посред вълци”. Действителността е такава, че в нашия зъл свят християнинът се чувства като овца сред вълци.

А овцата сред Вълци се изправя пред въвойна опасност: първата е в това, че Вълците лесно могат да я разкъсат. Но Христос не я изпраща за това. Другата опасност е овцата да види, че сред Вълци се оцелява само като Вълк и единствената ѝ възможност е да подостри зъби и копита, да се научи да вие и да се превърне от овца във Вълк. Но Христос не ни изпраща и за това.

Той ни предлага решение: бъдете мъдри като змии и незлобливи като гълъби. Виждате ли, умът и мъдростта, като Вътрешно зрение, са тези духовни очи, с които Виждаме света не само физически – като мухите и пчелите с техните хиляди фасети.

Ние имаме Вътрешна зрителна сила, каквато те нямат. Умът и разумът са студени и не познават сърцето; добротата е топла, но сляпа. Както казва нашият народ, добрият и безумният са братя. Ако добрият човек не е умен, всеки го използва и подвежда. И ето, от думите на Христос – „бъдете мъдри като змии и незлобливи като гълъби“, ние Виждаме, че трябва да развишваме ума си, но и едновременно с това да развишваме добротата си. Така се запазва равновесието между доброто и разума. Добротата и мъдростта по този начин ще бъдат в хармония.

Ваше Светейшество, цял животът във всеку от нас се намира в търсене на втората си половина, на любовта; Църквата ни учи, че бракът е едно от свемите тайнства и в Библията е казано: и ще бъдат двамата една път. Какво значи това?

Това значи, че те се допълват взаимно в телесния смисъл, но остават две отделни, независими личности. Любовта трябва да пази единство в брака. Нямам предвид само телесната, но и християнската любов, когато две личности са единни; за това апостол Павел казва, че никога не престава, защото Бог е любов, и който пребибава в любовта, пребибава в Бога. Разбира се, това е любов, която трябва да достигнем, не може без самоусъвършенстване да я получим.

Защо има толкова разладнали се бракове, толкова нещастни, самотни деца, толкова разногласия между съпрузи?

Хората не разбират християнската любов, която не търси своето, която винаги гледа другия, а не само себе си; любовта като жертвба. А ако търсим своето, това вече е търговия.

В Църквата е много важно доколко служиш на ближния си. На Косово чух от една жена такава история: синът ѝ, който е крайно разглезнен, се очеквал за също толкова разглезнено момиче. И сега майката разказва: Всеки ден се карат, намират се в неподносима ситуация. Снахата казва, че ако се разделят, ще се самоубие; мъжът заплашва със същото.

Отначало ми стана смешно, а после, като се замислих, разбрах, че всъщност това е голяма беда. Мисля си, че наистина се обичат, но се обичат така – „Ако ме обичаш, прави каквото ти казвам!“. Не чувстват отговорност един към друг.

Ваше Светейшество, често чуваме, че в християнството няма нито мъжки, нито женски пол.

Свети апостол Павел казва, че в Иисуса Христоса няма нито иудеин, нито елин, няма нито мъжки, нито женски пол, защото всички сме едно в Христоса. Виждате ли, Христос иска едно и също от мъжете и жените; дал им е общ морал, едни и същи заповеди, които да спазват.

Но свети Григорий Богослов споменава, че законодателите са били мъже и са си позволявали това, което не поз-

волявали на жените. Ние не приемаме и не признаваме такъв закон.

Това е евангелска позиция и ако се прилага на практика в брака, ще има единство и ще бъде създадена атмосфера, в която децата израстват и се възпитават като пълноценни хора.

Ние трябва да гораснем до любовта, тоест до готовност към служение, или поне до това да се придържаме към думите на Христос: както искате хората да постъпват с вас, така и вие постъпвайте с тях. Тогава ще достигнем това, което е необходимо във всяко общество.

В наши дни жената все повече и повече се стреми към еманципация, иска равенство с мъжа. Така не губи ли като майка и като жена?

Разбира се. Махатма Ганди, велик син на индийския народ и на човечеството, е казал: ако жената издигаше в себе си майчиното и женственото, което ѝ е дадено, целият свят не би могъл да ѝ се противопостави. А се получава това, което казва Ото Вайнингер: „еманципацията на жената в действителност е еманципация не на личността в нея, а на блудницата“.

Вайнингер разделя жените на типове – майки и блудници, така ли е?

Той казва, че съществуват типажът майка и типажът блудница. Блудницата и насаме със себе си кокетничи, а майката облагородява всичко около себе си.

В моите родни места обикновените хора от селата разбират нещата така: когато жената е бременна, тя трябва да избягва всичко отрицателно и вредно, имайки предвид, че майката предава всичко на бъдещото си дете.

Ото Вайнингер, струва ми се, е казал, че има абсолютно женско и абсолютно мъжко начало. Разбира се, става

дума не за физическото и биологическото, а за духовното начало, където няма нито „абсолютно мъжко“, нито „абсолютно женско“.

По думите на Вайнингер, във всеки има и от едното, и от другото. Например, съществува човек, в когото една трета е мъжествена, другите две – женствени, и той търси жена, която да го допълни, за да постигнат заедно пълнота и единство.

От това той извежда принципната важност на моногамията и казва, че в света има само една жена, която напълно ще го допълни; очевидно е, че не винаги е възможно тя да бъде намерена. Но той търси подобна на себе си и ако я намери, настъпва единство.

Друг човек, на когото е нужна съвсем друга жена, пита за себе си: какво е намерил в нея? Намерил е допълнение, което му е необходимо, и е достигнал пълно единство. А истинското духовно единство на съпрузите е най-доброто условие за правилно отглеждане и възпитание на децата. Примери за обратното не са рядкост; детето среща понякога още при зачатие, когато майката не иска да го ражда. Това нещастие често продължава да мъчи човека цял живот.

В наши дни не може да се каже, че децата растат в благоприятни условия. Нашата младеж е разпиляна, получава удоволствие от несъществени, повърхностни неща. Как да ги направляваме и до каква степен може Църквата да им помогне?

Все пак в момента хората се връщат към Вярата.

Младежът, пред когото стоят бъдещето и дългият живот, не винаги налага време да помисли за смисъла на живота. Затова често върви накъдето виждат очите му и се самозабравя, прави много неща, за които после се разкаява. В Стария Завет е казано: „Весели се в младостта си, момко, и сърцето ти да вкусва радост през дните на твоята младост; само знай, че за всичко това Бог ще те изведе на съд”.

Младите често забравят за това и преминават границата към своеото нещастие, пример за това има и в Свещеното Писание – притчата за блудния син, за която може да се каже, че ако се изгуби целият Нов Завет и остане само тя, то би могла да го обобщи напълно.

Тук има обяснение на това какво е грях, какво е покаяние, какво означава да поправиш живота си. Според тази притча грехът – това е отдалечаването от Бога, следването на противоположна посока, както блудният син е оставил баща си и брат си, родния си дом, и е поел по свой път.

Заминал е, млад и лекомислен. А около него винаги се събирала компания, винаги е имало пиrote, веселия. Но парите му свършили и приятелите си отишли. И тук възниква въпрос: как да живее? И „както го ще в себе си, рече:

колко наемници у баща ми имат в изобилие хляб, пък аз от глад умирам! Ще стана и ще отиде при баща си и ще му река: мамко, съгреших против небето и пред тебе, и не съм вече достоен да се нарека твой син; направи ме като един от наемниците си. И стана, та отиде при баща си“. Баща му го прие и „рече на слугите си: изнесете най-хубавата премяна и го облечете, и дайте пръстен на ръката му и обуща на нозете; па докарате и заколете уговеното тело: нека ядем и се веселим, защото той мой син мъртвъ беше, и оживя, изгубен беше и се намери“.

Всеки грех носи в себе си смърт, и каква е радостта, когато блудният, изгубен син се намира, когато мъртвият оцелява. Това е смисълът на Христово-то Евангелие. Ваше Светейшество, струва ни се, че интересът на младите към монашеския живот расте. Така ли е? Какво е това, бягство от живота, разочарование, или напротив – очарование от духовния живот?

Ако беше разочарование, тогава този интерес щеше да е за крамко. Най-вероятно е очарование от християнския живот или по-точно от интензивния християнски живот. Свети Иоан Златоуст numa: ако гвама човека на една

Възраст бягат, едн с торба на гърба, друг без, кой може да бяга по-бързо и да стигне пръв? Отговорът е очевиден – този без торбата. Така онзи, който не е обременен от семейство и от труда покрай него, може да инвестира цялата си енергия в духовното си израстване.

Младите хора, пренаситени с материалистически учения, отворили завесата на духовността, често се устремяват натам, накъдето е тя. Всеки човек, особено християнин, има све възможности: брак или безбрачие (монашество). Малко хора приемат монашеството в малостта си, когато още не им е ясно за какво става въпрос, не разбирам от какво се отказват и какво получават. Монашеството се приема, когато е достигната зрялост и когато е ясно за какво са обетите. – Известен е един Ваш израз: „Нека сумите ви са меки, а доказателствата твърди“. Учихте ли на това и учениците си, тези, които са израсвали с вас като духовен отец?

Да, разбира се. Когато става дума за най-съкровеното, дълбоко, лично, манипуляцията е изключена. Сектантите почти винаги са агресивни, те

насила ни бълскат към „рая“, а същевременно човешката свобода не го позволява.

Наш дълг пред другите е да покажем и свидетелстваме Христос и Евангелието с живота, сумите и делата си. Ако поискам, нека ни чуят тези, които имат уши и нека ни видят тези, които имат очи. Ако не искат, после не могат да кажат „не знаех“. Ще отговарят за действията си, защото няма свобода без отговорност – това би било недостойно за човека. А отговорност без свобода е недостойна за Бога. Ние не вярваме в силата на съдбата, а в Божия Промисъл. Книжниците и фарисеите са отблъснали Божията Воля от себе си, а свети Иоан Кръстител напълно я е приел и е дал живота си. И първото, и второто са били доброволни, но едното Боги към погибел, а другото – към спасение.

Възможно ли е да съществува свобода без Бога и опасна ли е тя?

Свободата не може да съществува без Бога. Бог е свободно същество, Бог е всичко благо, всичко добро, значи Той е свободата. При него има висши тип свобода – той не може да греши; нашата свобода е по-ниско – ние можем да не грешим. Ние трябва да растем, да укрепваме и да получаваме все

по-голяма свобода, която да бъде: не можем да грешим, ако поискаме.

Ако грешим все повече и повече, ние ставаме все по-малко свободни, докато в някакъв момент, ако минем една граница, получаваме пълна несвобода, което значи: не можа да не греша. Разстоянието между „не можа да греша“ и „не можа да не греша“ е огромно. Пред всеки човек стои този избор и той зависи от него. Семейството, общество, другите хора често могат да му помогнат с примера си, но само ако той го поисква.

Често гори когато правим нещо, което обичаме, ние не изпитваме нужната радост; какво ни лишава от радостта?

Трябва да помним думите на Христос, че величието пред Бога, пред Христоса се измерва със степента на служение и нищо друго. Ясно е, че човек може да служи във всяка професия, ученият може да служи за благото на човека, художникът – също, във всяка професия може да работим в тази посока.

Ако човекът гледа така на делото си, то ще стане за него не просто щастие, а блаженство. И никой няма да може да му го отнеме. Той ще изпитва блаженство, защото е достигнал

целта, за която е бил създаден. А докато чакаме слава и признание от света, ще ни е много трудно. Хората често не разбирам това, заслепени от зависи и злоба.

Има една гръцка притча за праведния Аристид. Но не всички могат да са толкова благородни и праведни. Аристид е живял праведно и е бил изгонен. Съbral се народ, за да реши как да постъпи с Аристид, били раздадени глинени плочки, на които всеки трябвало да напише, да бъде ли изгонен от Атина или не.

До него седял човек, който не го познавал и, бидејки неграмотен, помолил Аристид да напише „да се изгони“. Аристид попитал: „Познаваш ли го?“, а онзи отговорил: „Никога не съм го виждал. Но ми омръзна да слушам постоянно от всички, че е праведен.“ И Аристид, без да се колебае, написал сам за себе си: „да се изгони“. Често се случват такива неща.

З а съвременния човек често говорят като за невротична личност. Къде е причината за нашите неврози?

Едностраничното възпитание. Много често децата се развиват само интелектуално, а трябва да им се създава и имунитет от злото, за да

преодоляват различните изкушения. Децата се възпитават твърде едностранично, стават отлични ученици и добри студенти, но когато настъпи бега, те не са готови да се спривят. Оттам Възникват неврозите, паденията.

Считате ли Вие, Ваше Светейшество, че когато в човека съществува това духовно равновесие, той е по-малко податлив на заболявания, и психически, и физически?

Разбира се. Особено психически. За това вече говорихме: „изпращам Ви като овца сред вълци“. Виждате ли, не само интелектът е важен, но и до-

бротата. Това означава противопоставяне на злото.

Когато бъде установено равновесие, човек може да му се противопостави; когато се създаде хармония, той може да претърпи всичко, и ако се наложи, да гage живота си за Божията правда, гору да обича Враговете си. Но душата и честта си няма да предаде и да урони.

Да обичаш Врага си – това не е ли патологична любов?

Не, тази любов към Врага, за която говори Господ е: обичайте Враговете си, благославяйте ония, които Ви проглинат, добро правете на ония, които

Ви мразят, и молете се за ония, които ви обиждат и гонят, за да бъдете синове на Вашия Отец Небесен; защото Той оставя Своето слънце да грее над лоши и добри...

Любовта към Врага не е просто емоция, която би означавала, че към престъпника, който след малко ще ме заколи, ще се обърна с думите „Къде си, братко?“. Не, не е това. Врагът не знае, че се срива във вечна погибел и не знае какво прави. Той е като кон с капаци и вижда само в една посока, без да се оглежда. А ние го гледаме отдалеч и го съжаляваме, защото тази личност върви към вечни мъки. Само покаянието пред Бога и молитвата могат

да го спасят и да променят живота му. Когато започна тази Военна беда в Хърватия, в Босна и Херцеговина, нашата Църква благослови ежедневната молитва за Враговете, за да може Господ да ги насочи към правдата и истината, към покаяние и спасение. Молим се за всички, които грешат.

Молим се както за народа си, така и за Враговете си.

Невероятна и удивителна е Вашата любов към всеки човек; как га се научим на това?

Разбира се, преди всичко човек трябва да получава това в семейство

ството си. С роднините си сме свързани с най-крепки възли, с кръв, с единство. Родителите на първо място трябва да даряват детето с любов. Тогава и то ще дарява любов цял живот. Разбира се, любов не като мекушавост и слабост, а като сила, която трябва да развишаме постоянно. Това е трудно, но възможно. Така човек ще стане мил на Бога и полезен за хората.

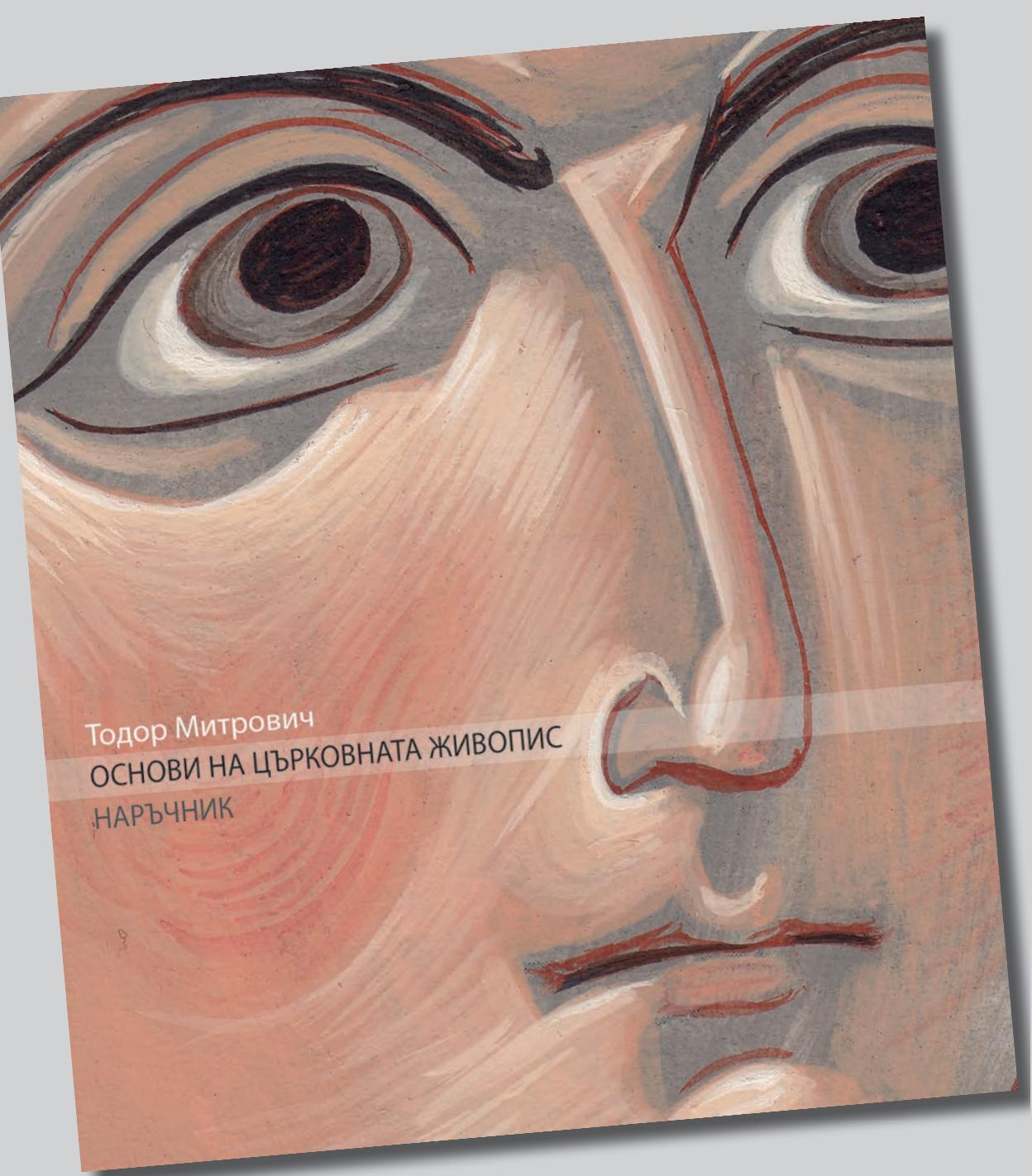
Въз основа на Всичко, което казвахте, Ваше Светейшество, какво наставление бихте дали на

днешните родители и деца? Как да живеят, работят, как да се учат?

Нека взимат пример от нашите предци, от всичко това, което е било за тях свято и благородно, които са били способни да изтърпят петстотин години турско робство в положение на безправни животни, знаещи какво може да получат, ако предадат Вярата си, но и какво могат да загубят! Били са способни да издържат това, дорасли са до времето си, а ще дораснем ли ние до нашето – това зависи от нас. Разбира се, и от Божията помощ, ако ние не я отблъскваме.

Превод: Павла Сивова

Нова книга на издателство ОМОФОР

Тодор Митрович
ОСНОВИ НА ЦЪРКОВНАТА ЖИВОПИС
НАРЪЧНИК

Венета Дякова

В търсене на художествената логика на иконата

В поредицата си книги, свързани с православната икона, издателство „Омофор“ прибавя и поредната – току-що излязлата от печат книга „Основи на църковната живопис“ от Тодор Митрович (превод от сръбски език). Авторът е художник и преподавател по иконография в Белградската Академия за иконопис и консервация към Сръбската православна църква. През 2008 г. (тогава като магистър по изкуство) Т. Митрович е участвал в Международния иконографски семинар в София.

Книгата на Тодор Митрович „Основи на църковната живопис“ е написана в духа на опитите за семиотичен анализ на иконографското църковно изкуство, разглеждано като своеобразна „знакова система“, поддържаща се на семантично и структурно изследване.

Широката обхватна рамка на книгата предлага на читателя интересни навлизания както назад в хилядолет-

ния живот на уникалното църковно изобразително изкуство, така и в семантичната структура и принципи на иконописното наследство (фрески, мозайки, икони), в зографските практики и методи на старите майстори-иконописци, а също и в художествената логика на средновековното църковно изкуство въобще.

На тази книга можем да погледнем и като на своята рода „наръчник“ – сам авторът я предлага на студентите по църковно изкуство. В поредица страници са обяснени и илюстрирани най-важните елементи и стъпки, подходи, цветови решения и пр. в постигането на иконния образ – според нормите и технологията на средновековните майстори зографи.

Когато вземе в ръце тази книга, читателят ще бъде изненадан и завладян от множество нейни особености: още от образа, който те гледа от корицата; после – от своеобразния стил на авторския текст, от верти-

кото пратеници и пориградски служители и обединени във земята на този класически ритуал, е спомен „толос“ и драматургични коментари на Г. „Държава с разширен поддръжано от редовна система, по която е организирано и което е споделено, за да обяснява“ (Граф 15 пленки 2000, 53; Бигленски 1997, 77-78, 164

¹³ В свидетелството гичинят същ има за изпражненото из-
то време – у Павел
век – за има да
прескочи време
на бъдещия време
92-93). Това е мате-
тическа анализа
на свидетелството
Стаматий Скотий
доказва, че има
един много
тес, който
господства
какъм свидетел-
стващата тема
допълнителни
във основата
пояснява
твърденията
на изпражненото
Парисъ
се попада
на съ-
същите време
и същите
ри и т.н.
Но

10
10
10
10

Си. 10. Свети Георги, началото на XIV век,
Батопел, Света гора

кално разположените по странниците бележки и гр. Несъмнено изцяло потопен в прекрасния свят на иконографското художество, сам той и изследовател, и художник на икони, Тодор Митрович балансира между традицията и иновацията, между почитта към старите майстори иконописци с тяхната опитност и изключителни постижения и – тежненията към обновление на иконографския метод, каквито усилия, разбира се, съществуват, но не всяко са безспорни или приемливи. Да споменем тук и вълненията на автора, че храмовото изкуство очаква обновление, разбира се, под санкцията на богословската каноничност на Църквата.

И още едно достойнство на книгата: обилният илюстративен материал от скици, цветови детайли, стенописи, мозайки, икони, идещи от дреянността на църковното „богословие в образ и въят“.

Книгата „Основи на църковната живопис“ от Т. Митрович на издателство „Омофор“ дава повод за множеството въпроси и грижи, за да се запази и пренесе в бъдещето това уникално достояние на Православието – православната икона в цялата ѝ благословена красота и пълноценост, пред която и следващите поколения да могат, гледайки „през образа“, да се покланят на първообразите на светостта.

Маргарита Друмева

ДЕНЯТ
на НАРОДНИТЕ
БУДИТЕЛИ

в

ХЕЛОУИНСКИ
ДРЕЖИ

31 ОКТОМВРИ, неучебен ден. Вървях бавно към Образователния център и си представях как ще извадя китара-та от калъфа и в следващите четири часа ще си прекараме страхотно с децата, ще изпееем онази песничка за „Добрите писма”, в която хората не тъгуват, защото добрите Вести идват към тях, или пък другата – за „Продавачът на надежда”, а защо не за комката, която мяука в скума на децата, но като помирише мишка, се превръща в хищник. Или пък най-сетне ще имаме време да напишем онази започната в предишни дни приказка за принцесата, която вместо сърце имала часовник, или за Антикваря, който събирал любовни

послания в кибритени кумийки. Бавно отворих Вратата и замръзнах на място – посрещнаха ме три Вампира в първи и втори клас, ангелче-убийче с трещящ светещ пистолет и огромни бели криле, гве вещици с черни плащове, на които светеха златни черепи и кръстосани кости. Един Вампир с нарисувани червени канку кръв по лицето ми подари роза, от която излизаха оголени мъртвешки кости. „Носите ли ни бонбони, госпожо?” – попутаха ме дъвчарашните ангелчета с преправен демонски глас, наляпали желирани Вампирски бонбони с гва огромни зъба в края. „Не!” – отговорих и се свлякох на стола.

Хелоuin... Бях забравила, че беше Хелоuin и Вампирският карнавал ме свари неподготвена. Едничкото ми желание в този момент беше да оцеля в следващите 4 часа. Тялото ми седеше на стола, душата ми сякаш остана пред Вратата. Реших, че всенак трябва да направя нещо и пуснах онай стара песен за това колко е хубав светът сrezгавия глас на Луис Армстронг. „Госпожо, може ли да пуснем музика, която ние харесваме?”... Нещата изглеждаха изгубени.

Часът бе твърде ранен, а децата сигурно са станали този ден по-рано от обикновено, за да бъдат изрисувани от майките и мамковците си и да облекат костюмите си. Спомних си, че евфорията по избирането на кос-

тюмите продължи повече от месец, колко повече световната индустрия в производството на каквито щеш хелоуински грехи, предмети, перуки, маски, гримове. Темата за хелоуинския персонаж бе най-обсъжданата и най-вълнуващата през последния месец. Като прибавим и телевизионните репортажи за специални тържества в елитните светски заведения с куберти от 20 до 200 лв. и светещите тукви по улиците, хелоуинският празник придобиваше мащабни размери...

И тогава доиде Катя. Работното ѝ време започваше след няколко часа, но тя решила да доиде по-рано. Катя е преподавател, психолог, фотограф, артист, мъничка та��ва, тиха, прилича на птиче. Понякога дори не можеш да я различиш от германската дружинка. Тя знае добре езика на децата, сигурно затова се чувстват прекрасно в неин присъствие. Имат ѝ доверие и не ѝ се налага да повишава тон, за да я слушат. Катя носи Христовата мъдрост в себе си и всичко някак е много подредено около нея.

„Здравейте, деца. Знаете ли защо днес не сте на училище и какъв празник ще празнуваме утре?”

„Хелоuin!” – отговарят в хор ангели-вампири.

„Не, деца, ние имаме един много по-важен български празник – на народните

– Денят на просветителите е
български празник. Този ден
е много важен. Будителите
са тези които обговарят на-
важните теми за нас член-
тощността. Но искамо
така среще членът где боят
нарека те да не съдим
бе за грехи не за член-
а за приворота със св
Кирил Охридски когато и
до сега съществува. Тя е
назват Христо и Евлали
Бориски. Будителите са
Георги Кинчарски доктор
Борис Христо Звенимир Христо
Васил, Васил Ческов.

будители. Искаме ли да Ви разкажа?"

"Дааа!" – отговарят в хор. С Катя Ви-
наги е интересно.

„Денят на народните будители е офи-
циален български празник. На този
ден отдаваме почит на българските
просветители и книжовници, които
през трудните години на робството
са се грижели за българската про-
света и култура, пишeli са буквари
и книги на български език, давали са
пари за строежка на училища и читалища... Днес всички Вие имате буквар-
чета, но тогава не е било така. Малко
гърца са ходели на училище, повечето

не са можели да четат и пишат, и не
във всяка къща е имало библиотека
с книги, както Вие сега имате в до-
мовете си. В онези трудни времена
тези мъже са събудили българския дух
и са накарали българите да осъзнайат
кои са. Били са свободни личности, са-
мите те осъзнати за корена си, и ма-
како да е било време на робство, не са
се чувствали в окови. Будителите са
били духовните водачи на народа ни в
години, когато не е имало българска
държава и светът не е знал, че има
български народ"...

Колко просто било... Децата се бяха скучили около нея и бавно изваждаха от съзнанието си имената на българските будители – Паисий Хилендарски с неговата „История...”, Васил Априлов и габровското училище, г-р Петър Берон и „Рибния буквар” с нарисувания делфин на корицата, Христо Ботев, Васил Левски... От духовното просвещение се е зародило и национално-освободителното движение по българските земи.

„Искаме ли сега да нарисуваме и напишем как си представяме народните будители, какво са направили те и защо ги наричаме така. А аз в това време ще Ви разказвам”.

И децата, както си бяха в хелоуинските костюми, с изрисувани канку кръв по лицата и нокти с черепи, започна-

ха да рисуват как си представят пробуждането на един народ. Много от тях рисуваха отворени книги с криле, книги-влакове и книги-гвозди. Спомниха си стихотворението на Ангелина Жекова за народните будители: „Кой събуджал умовете, бранел българско слово, та като Вълшебно цвете да разцъфне то отново?...” Няколко деца решиха да препишат стихотворението с различни цветове и да нарисуват роза, а другата – изкуствената роза с оголените мъртвешки кости, лежеше захвърлена зад шкафа...

„Знаете ли кои са гвамата големи чичковци, които стоят на входа на Софийския университет? Братята Христо и Евлоги Георгиеви. Те са били много богати българи, живели са

преди около 150 години и макар малко време да са стояли в пределите на днешна България, никога не са преставали да се интересуват как живее българският народ. Живели са в Галац – един румънски град на Дунава, и са търгували с ориз, зърно и желязо. Така станали най-богатите хора по това време. И братята започнали да участват в множеството благотворителни кампании, дарявали големи суми на училища, читалища, болници – в Цариград, във Влахия (тогава такас азиричали Румъния) и в днешна България, давали стипендии на бедни деца да се учат в чужбина. И благодарение на тях била построена сградата на Софийския университет, който бил първото висше учебно заведение в България. А в завещанието си Евлоги Георгиев написал: „Само надеждата ми, че ще мога и аз да участвам в преуспяването и величието на отечеството ми, ме прави да умра спокойно”...

Неусетно душата ми отново беше вътре в мен. Заразказвах и аз онова, което знаех – за свети Йоан Рилски, който е патрон на българското будителство, отшелник от Рила планина, който извършил приживе много чудеса и изцерил мнозина от тежки болести.

За Мамей Граматик, написал житието на св. Николай Нови Софийски, на чието име е кръстен храмът в парка, където често се разхождаме с децата.

За братя Миладинови, събириали и за-

писали много български народни песни, пословици и поговорки във време, когато не е имало български книги. Двамата починали от тиф в цариградските тъмници.

За Васил Априлов, завършил медицина във Виена, който заедно с още няколко български търговци открил първото българско училище в Габрово и написал няколко книги, в които очертал посоката на просветното движение в България през Възраждането.

За Георги Сава Раковски, който пръв заговорил за организирана всенародна борба на българите за освобождение, с неговия Вестник „Дунавски лебед“ и поемата „Горски пътник“, с написаното от него историческо съчинение за източния въпрос и дервишите и с издирените български народни песни.

За българския поет, писател, публицист и етнограф Любен Каравелов, една от първите енциклопедични личности в България, председател на Българския централен революционен комитет в Букурещ, съратник на Ботев и Левски.

За Добри Чинтулов, който е бил и поет, и композитор, автор на песните „Къде си върна ти, любов народна?“... Да, дето я пее Слави Трифонов, но не Слави Трифонов е авторът, а Добри Чинтулов, който е написал още „Стани, стани, юнак балкански“ и „Вята ечи, Балкан стене“, и още много песни.

За Иван Вазов... Да, дето е написал стихотворението за българския език, същото, което го има в читанките. Неговите стихове, разкази, романи, писки са събрани в 15 тома. Бил е и министър на просвещението. Иван Вазов е първият професионален писател в българската литература и е писал във всички литературни жанрове. А неговите произведения са преведени на повече от 50 езика...

За Христо Г. Данов, основал училище и читалище, а после „Дружествена книговезница“, която прерастнала в първото българско издателство...

И т.н...

Децата слушаха и рисуваха. Едно момченце беше написало така: „Денят на Будителите е български празник. Будителите са тези, които са създали най-важните неща за нас – учението,

мъдростта... В миналото са живели две богати момчета. Те дали парите си не за хотели и молове, а за университета „Св. Климент Охридски“, който съществува и днес. Те се казват Христо и Евлоги Георгиеви...“

После прочетохме с децата, че за пръв път Денят на народните будители се е чествал на фестивала в Пловдив през 1909 г., но чак след Първата световна война, когато България преживявала много трудни години, 1 ноември бил определен за „празник на българските будители, ден за отдаване на почит към паметта на големите българи, далечни и близки строители на съвременна България“. Много повече от всяко българите имали нужда от духовни стимули, от светъл спомен за духовното наследство, оставено от силните български мъже. В прокламацията на про-

светния министър по повод обявяването на празника било написано така:

„*Първата наша задача е да обрнем погледа на нашата младеж към всичко ценно и светло от нашето минало и да я приобщим към това минало, за да погерни тя от него бдрост и упование, сила и импулс към дейност и творчество. Нашата младеж трябва да знае, че животът само тогава е ценен, когато е вдъхновен от идеяност, от стремеж; само тогава животът е съдържателен и смислен, когато е обект от идеализъм, когато душите и сърцата трепят за художеството, националното, идеалното, а това е вложено в образите и творческата на всички ония наши дейци, които бужиха нашия народ в дните на неговото робство, които го водиха към просвета и национална свобода през епохата на Възраждането и които*

създадоха вечни културни ценности през неговия свободен живот...“

Четях тези думи, писани преди 100 години, и гледах децата, облечени в хелоуински костюми, с капку кръв по лицата като на Вампири, с лилави перуки и златни черепи по мантините им. Колко важни и актуални думи, писани сякаш точно за този образователен център в 21-ия Век. Като че ли всяко поколение отново и отново трябва да преоткрива непреходните ценности, завещани от будителите на нацията. Опитах се, но не можах да си спомня поне един пример да сме се научили от историята. Въртим се в затворен кръг, сега сме пак в началото.

„Деца, днес живеят ли народни будители?“

„Катя“.

Пламен Иванов

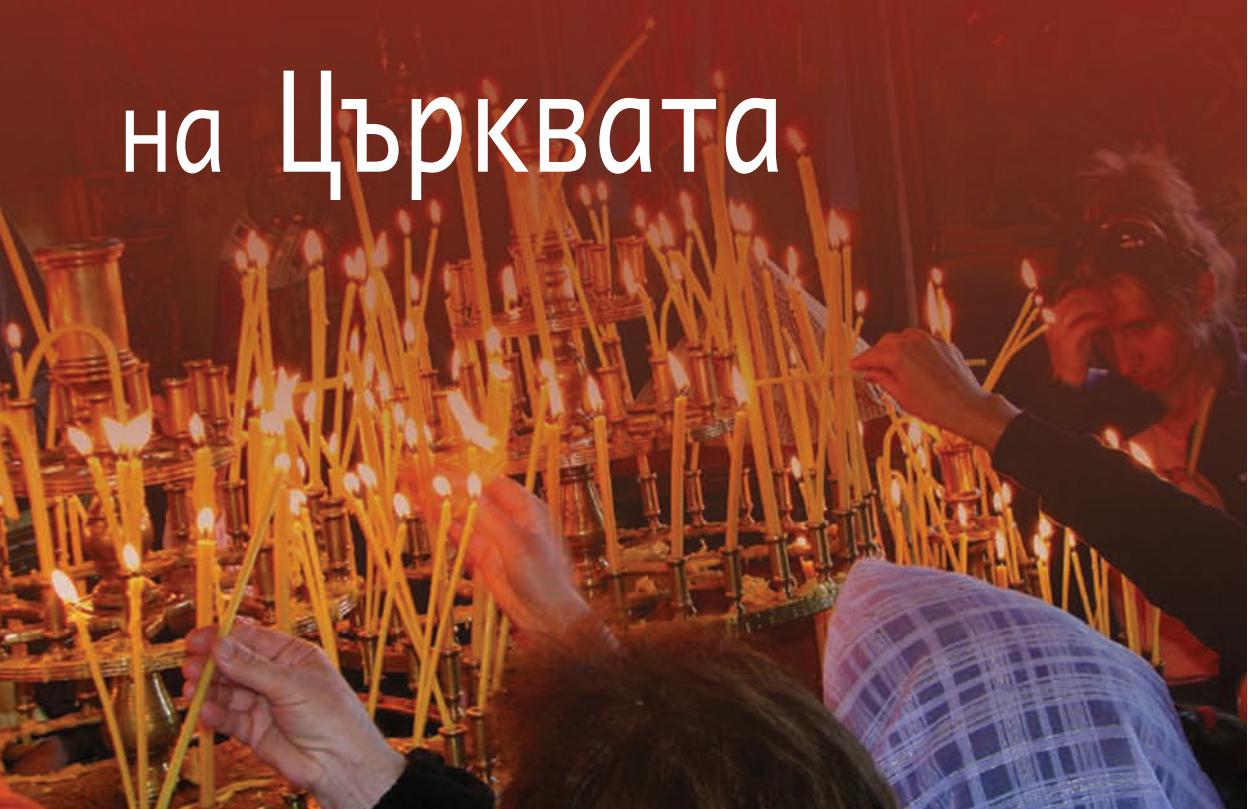
ХРАМЪТ

еическо светилище

или

място за молитва

на Църквата

транно е колко различни представи битуват в съзнатието на Вярващите по отношение на християнските храмове. И макар усещането за святост да преобладава, то съкаш е прекалено разнородно и често пъти се примесва с нехристиянски и дори езически Вярвания и разбирания. Съкаш Всеки се опитва сам да си обясни мистичността на това простиранство чрез своите възможности и възприятия, без често пъти да си дава сметка за същността на неговото предназначение. Ролята на храма в християнски контекст е да събере Църквата, т.е. Вярващия народ, за молитва, но не каква да е, не лична, не според индивидуалните потребности, насъщи желания и нужди, а молитва на съучастие и единение около Трапезата Господня.

Традиционната постановка на проблема „църковен храм“ преминава през историческите предпоставки на неговото развитие, през архитектурните особености в различните епохи, за да ни обясни съвременната символиката на молитвените домове и да ни даде напътствия какво трябва да бъде поведението ни, когато пристъпваме храмовия праг. Така ние обогатяваме общата си християнска култура с интересни факти и добиваме по-задълбочени познания върху обичайните неща, с които се

сблъскваме в нашия църковен живот, но това не ни е достатъчно. Нещо ни убягва, нещо същностно, което осмисля самата идея на църковния храм.

Какво е християнският храм? Архитектурно и интериорно решение за по-добро духовно вълнение и молитвено усамотяване на отделните християни в желаното или възможното за тях време или сакрално светилище, в което трябва да пристъпваме, когато сме се очистили, за да принасяме жертвоприношения? Кога отиваме в храма и защо? За да се молим на тишина пред величествените иконостаси, пред „плачещите и чудодейни“ икони, очаквайки поредното знамение или дори паранормално явление, за да палим свещи и да участваме в гревните и непонятни обреди на традиционното за България вероизповедание, за да взимаме от свешенника върбички и цветенца, които после да се чудим какво да правим, за да „минем под масата“ за здраве, за да ни попее попът и да ни поръси с Вода или мироса. Защо е това и изобщо потребно ли ни е то?

Мнозина отиват в храма, за да потърсят утеша, изцеление, оправдение, състрадание, да изпросят нещо конкретно или каквото и да е, но да получат нещо. Здраве, успех, късмет, добра реализация в живота, добро материално положение, успешен брак, всичко добро, което съкаш естествен

но и безусловно трябва да ни се пригаде, само защото сме пристъпили за няколко минути храма, запалили сме наръч свещи, за които сме платили, пуснали сме пари във всички касички, поставени пред иконите като автомати за кафе, а всъщност – за молитва. Сякаш колкото повече пуснем, толкова повече ще бъдем чути. И благодарима непременно ще ни осени, защото сме подпомогнали църквата

Здраве, успех, късмет, добра реализация в живота, добро материално положение, успешен брак, всичко добро, което сякаш естествено и безусловно трябва да ни се пригаде, само защото сме пристъпили за няколко минути храма, запалили сме наръч свещи, за които сме платили, пуснали сме пари във всички касички, поставени пред иконите като автомати за кафе, а всъщност – за молитва.

с дребните си левчета, с няколкото свещи и с винаги настойчиво искащата молитва.

За мнозина храмът е точно това. Култово пространство, в което да заплатят индулгенция за своите грехове, изразяваща се в стотинки

в църковната касичка или чрез изгарянето на голяма парафинена свещ с надпис на нея – БПЦ-БП (за да не ги бъркаме с „циганските свещи“, които са неканонични, понеже не носят приход на църквата), да се разкажат за нехристиянския си живот, за алчността, злобата, нечовешкото отношение към другите, но и към своите, да поплачат гори и потърсят утеша, за да си тръгнат мисловно очистени и „заредени с енергия“ за нови дела, за нови грехове и духовни престъпления, които съзнательно или несъзнательно ще бъдат извършени до времето на следващото „духовно пречистване“.

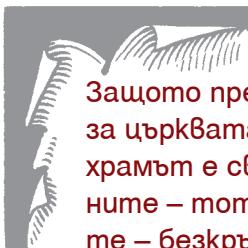
Много пъти това лицемерие не се осъзнава. Учудено виждаме храмовете да прекрачат хора, които само след 20 минути ще видят скандал в магазина или ще нагрубят някого на улицата или в службата, колега или подчинен, без да им мигне окото, защото са видели, но не и приели Христос. Защото представата им за църквата е езическа, храмът е светилище, иконите – тютеми, свещите – безкръвни жертви на пясъчните или месингови жертвеници. А колко пъти и ние самите се оказваме на мястото място, без да го съзнаваме. Колко пъти се оглеждаме като кри-во огледало и не съзнаваме кога сме прекрачили границата. Странно е, че мислим за греховете си само в храма и бързо забравяме за Господ, когато

го напуснем. Бързо забравяме евангелските текстове, които сме чули и които трябва да приложим в живота си, забравяме пастирските наставления на свещеника в проповедта и в личните разговори с него.

Сякаш сме извършили потребното, дали сме своя данък време на Господ, минавайки през храма в неделя или в който и га е друг ден от седмицата, палейки свещите, записвайки иметата за общ молитва, в която не винаги участваме. Това е езическо мислене на езическо съзнание, което припознава Бога по външните белези на религиозността, което търси знамения в природата и наказания от жестоките небесни сили. За това съзнание светостта е затворена между стените на храма, под купола, където изобличително и страшно ни гледа нашият Спасител, където духовната центрофуга трябва да ни очисти, да повдигне душевния ни тонус, извършвайки предтеческите завети и всичко, което някой някъде ни е посочил за необходимо, за да бъдем чути, послушани и нашите желания да се изпълнят. Подкрепяме исканията си със „щедри“ жертвени приношения, въобразявайки си, че те носят висока стойност.

Това за съжаление е светът за много вярващи, частично катехизирани или самоопределили се като християни и

приели това като национална гаденост. (Това за съжаление понякога е и нашият свят, колкото и да имаме фарисейското самочувствие, че сме нещо повече). А подобно мислене е удобно, незадължаващо, неанажираше ни с нищо в нашето и без това претрупано ежедневие. Това е вярата, която е признаване на Бога, приемане на Неговото съществуване, но без обвързване с постоянно, с

Зашото представата им за църквата е езическа, храмът е светилище, иконите – тютеми, свещите – безкръвни жертви на пясъчните или месингови жертвеници

реално съпреживяване, с приемане и оделотворяване на чутото, с прилагането му в живота. Достатъчно е посещението в храма по което и да е време. Прекръстването на влизане и прекръстването на излизане, които сякаш условно поставят началото и края на духовния ни живот. А той трябва да продължи и след това, изпълвайки ежедневието ни със смисъл и посветеност на Бога.

Християнският храм не може да бъде възприеман като свещен извън рамките на богослужението. Той не е

свят по своята същност. От него не извира благодат и очистване, заради тухлите, зидарията, иконите, стенописите, дърворезбите, свещените предмети, старините, миризмата на тамян, парафин или проядено дърво, не заради праха и паяжините, напомнящи за нещо древно, старо, овехтяло. Храмът не е езическото светилище, което га очиства, заради своето разположение според посоките на света, според тайните на фун шуй или просто поради позиционирането си в определено сакрално пространство. Храмът не е енергийният център, който га ни зарежда със свръхчестествени сили, когато заставаме в центъра под неговия купол. Там не се пресичат енергийните полета, головими от екстрасенсите и гайгеровите броячи. Храмът е свят поради същността на онова, което се извършва в него. И не

просто на тайнствата и обредите, а конкретно на св. Евхаристия. Храмът е мястото на претворяването на хляб и вино в Тяло и Кръв Христови. Това е времето, в което божественото се материализира, за да обожестви материалното, където небе и земя се сливат, призовавайки ни към святост и съвършенство.

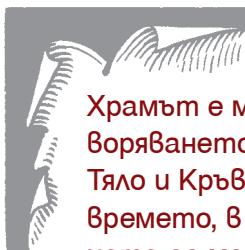
Храмът е пространството, в което е поставена Трапезата, на която всеки кръстен в Христа трябва да участва. Подгответвайки се, изпитвайки себе си, израствайки във Вярата, всеки един християнин трябва да откликва на тази покана. Това е, коещо ще ни освети, коещо ще ни излечи, коещо ще ни направи способни да приемем земния живот в неговата преходност, но и да ни подгответи пълноценно да осмислим и приемем Вечното битие на човешката гуша

като цел и необходимост. Това е Жертвата, която е дадена Веднъж и завинаги и към която сме призвани. Това е чудото, което се случва при всяка една Литургия и е много по-велико от всяко друго чудо, което може да ни се случи. Това е досега с божественото, който трябва правилно, осмислено и последователно да възприемаме и практикуваме, за да израстваме.

Всяко друго нещо в църковния храм е второстепенно. Всеки елемент от църковния интериор има своята стойност, но само и единствено в рамките на духовния живот, на богослужебната практика на Църквата, която получава естествения си завършек в Евхаристията. С нея са свързани и останалите тайнства, като които пристъпваме, затова и решението на Св. Синод да забрани на духовниците да извършват венчавки и кръщенета извън църковните храмове, е естествено и логично. Изнесено извън храмовото пространство, тайнството се превръща просто в ритуал, мероприятие от частен характер, представление или гори шоу, което просто трябва да се извърши за здраве или защото такава е традицията, без духовно осмисляне и реално съпреживяване. В храма то става съпричастно с духовния живот на енорията, която се събира около

Трапезата на св. Евхаристия, за да образува духовно единство.

Евхаристията означава преди всичко благодарение. Ние принасяме своята благодарност за всичко в нашия живот, за семейството, за децата, за великата Божия милост, проявена към

Храмът е мястото на претворяването на хляб и вино в Тяло и Кръв Христови. Това е Времето, в което божественото се материализира, за да обожестви материалното, където небе и земя се сливат, призовавайки ни към святост и съвършенство.

нас във всяко едно нещо. Принасяме тази благодарност под формата на хляб и вино, които Господ не просто приема, но и ни връща същите, осветени и претворени в Неговите Тяло и Кръв, за да носим тази благодат в себе си, да живеем и да израстваме чрез нея. Това е Божи дар, но и задължение. Ние сме длъжни да се подгответяме, да изпитваме себе си и да живеем в тази вяра неформално, да не бъдем номинални християни, а истински. Да бъдем светлина, която не се погъща от мрака, която не се заглушава от

шума на улицата, от ежедневната суета, но която ясно показва, че сме истински и Христови. Когато осмисляме пълноценно това послание, църковният храм за нас ще бъде вече не просто сграда с култово предназначение или някакъв молитвен дом на една естествена религия, а център и извор на духовен живот, място за общуване на енорията, на вярващите, обединени около едната Трапеза, съединени в едно чрез причастяването с Тялото и Кръбта на своя Господ.

От дълбока дръвност църковният храм и прилежащите му помещения,

звор и допълнителни сгради, нямам просто култова, но и социализираща функция. В енориите се осъществява общуването между членовете на църквата, естествените приятелски и социални контакти – не посредствени и непринудени, както и кемихизацията на оглашените, провеждането на различни църковни форуми, дори съборите на църквата. Всяка благотворителна и социална дейност започва в рамките на конкретна енория, на хората, събрали се около конкретен храм, съпражители духовното общение и осмислили по-

требностите на този свят. Някои днес твърдят, че църквата не може да осъществява своята мисионерска функция поради липсата на необходимия прилежащ сграден фонд. Разбира се, че наличието на такъв само ще спомага за по-доброто мисионерство, но и храмовете могат да осъществяват тази функция и това е естествено, гори архитектурно вложено в техните планове.

Много от Възрожденските храмове почиват на сходна архитектура, при която стълби и странични Врати отвеждат от балконите или централната храмова част към обширни притвори. След края на Литургията на оглашението, т.е. след прочитането на апостолските и евангелски текстове и произнасянето на проповедта (от дръжността проповедта е следвала непосредствено след апостолските и евангелски четива, традиция, която днес се възстановява на някои места), тези, които са се гответи да приемат свето Кръщене, са се отправяли към притворите на храмовете, за да продължи там тяхното катаехизиране. Възгласът „Дверите, дверите, да внимаваме в премъдростта!“ е призив както към останалите верни да внимават в това, което се извършва, така и към отговарящите за храмовите Врати, които е трябвало да ги затворят след напускането на оглашението (самите оглашени не

са имали право да стоят по време на Евхаристията).

Тази традиция постепенно изчезва, но спомените за нея в литургичните текстове и в храмовата архитектура небвусмислено свидетелстват, че храмът е място за катехизация. Са-

Да бъдем светлина, която не се погъща от мрака, която не се заглушава от шума на улицата, от ежедневната суета, но която ясно показва, че сме истински Христови.

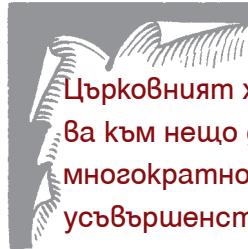
мият процес на Въвеждане в истините на Вярата е свещен, защото служи на свято дело, което постепенно довежда до духовно изграждане, а крайната му цел е пълноценно участие в литургичния живот на Църквата, изграждане на християнски характер и мислене и, разбира се, спасението, към което Вярващите християни се стремят през целия си живот. Това не е просто ритуален дом, а най-естествената среда, в която може да се осъществява катехизацията.

Храмовият интериор също не може да се възприема просто като Вътрешно решение или обикновена декорация. Той има своите духовно-молитвени

и катехизационни функции. Още от времето на камакомбите християните са изписвали местата за молитва, защото именно свещените изображения са се възприемали за доказателство за Боговъплъщението. Това, което до сега е било непознаваемо, невидимо, е приело човешки образ и вид. Бог Слово става познаваем, зрит, описуем за човека, затова и човекът има необходимостта по всяка-какъв начин да изповядва това велико събитие, чрез думи, чрез проповеди, песнопения, чрез образи. Храмовият интериор, освен доказателство за боговъплъщението служи и за катехизация. Неговата естествена, логична и целенасочена подредба отпраща съзнанието на човека към цялото Църковно предание. Там присъстват старозаветни и новозаветни събития и личности, историята на Църквата,нейните мъченици, изписвани на колоните на храма, защото на техния саможертвен подвиг в името на Христос Църквата оцелява по време на гоненията. Там са четиримата евангелисти в основата на храмовия купол, там са апостолите, изповедниците, светителите, преподобните – сомн от светци, образи и събития насочват естествено вниманието ни към един център, един олтар, една Трапеза, Върху която отново и отново

Христовите Тяло и Кръв се принасят за нас. „Тези Твои дарове, от всичко, което е Твое, на Тебе принасяме, от всички и заради всичко!“

Храмът не може да бъде историческа или културна забележителност, музейна експозиция или паметник на

Църковният храм ни призовава към нещо друго, чрез което многократно да преосмисляме и усъвършенстваме житейския си път, позиционирайки много поважна и значима цел – нашето спасение.

културата, защото в тези случаи той престава да бъде храм в християнския смисъл на думата. Това неразбиране на неговата същност доспа често създава конфликтни ситуации между представители на държавните институции и Висшия клир. Типичен пример за това са множеството възрожденски и гори предвъзрожденски храмове, превърнати се в национални символи, а в същото време осмисляни като туристическа атракция.

Така например храмът в Бамак след

акта на канонизация на Баташките новомъченици естествено промени своя статут от музей отново в църковно здание с необходимите, макар и символични, отличителни интериорни черти. За съжаление, атеистично съзнание на някои местни институционални представители предизвика опити за промеси срещу тази необходимост. Това е естествен резултат от неосмислянето и несъпредвиждането на жертвата на животите на Батак като християнска и мъченическа. В съзнанието на няколко поколения атеистично-възпитавани българи костите на Баташките новомъченици не са мощи, а инвентар, пригружен със съответното номерче, храмът не е място за литургична прослава на тяхното мъченичество, а просто музейна сграда, от която се събира входна такса.

От грижата за оцеляването ни до грижата за преуспяването ни вървим все по един и същи път на концентриране на стремежа и усилията ни в дадена конкретна или често пъти безцелна посока, една предначертана цел или просто мечта, съзнателно или несъзнателно формулирана от нас и вътре

в нас самите. За нейното постигане често пъти се нуждаем от свръхестествена подкрепа, която търсим именно в храма. Това обаче ни превръща в консуматори, търсещи своята лична полза, своята изгода от горещите молитви, запалените свещи и скромните дарения. Църковният храм ни призовава към нещо друго, чрез което многократно да преосмисляме и усъвършенстваме животейския си път, позиционирайки много по-важна и значима цел – нашето спасение. До постигането на тази цел не можем да вървим сами. Наш спътник трябва да бъде Христос. И не само да се срещаме и разделяме с Него в храма, забравяйки Го и заключвайки Го там, а да Го помолим Той да ни води всеки ден и всеки час. А когато сме в храма, подгответо да Го приемаме в себе си чрез тайнството Евхаристия. Тогава и посоката, и пътя ще бъдат наистина правилните, а пребиваването ни в храмовото пространство – смислено и ползотворно.

Маргарита Друмева

Светлина,
светлина,
светлина ни е
потребна...

ХРИСТО Г. ДЛНОВ
И НЕГОВОТО
ПРОСВЕТИТЕЛСКО
ДЕЛО

„На сегашно време само просветените народи знаят и могат всичко, а според това имат добро и оздравено бъдеще, а народ непросветен, какъвто сме ние, българите, бива небряден за нищо, та лесно изпада в сиромашия, а според това става роб и слуга на просветените народи и най-сетне загива. За да би се помогнало на народа ни колко-где в това негово нравствено изпаднало състояние, потребни му са много и добри книги да прочита, още и да се издават различни вестници и периодични списания, които да разпространяват помежду му просвещение и родолюбие и да удомяват въседе у нас духа, нрава и потребите на времето”.

Из предговора на сп. „Летосструй“ (1869-1876)

Гътуващите български книжари през Възраждането – много малко знаем за тях. Онова, което е сигурно обаче, е, че тези хора са умеели да обръщат посоките и да стопират инерцията. Не само поради това, че самите те са вървели срещу течението, а защото мнозина са ги последвали в избора да гледат на себе си като духовни същества. Тези мъже са накарали и други да усетят пътуването на дълбоката река Вътре в тях и вълнението от магическото пътешествие към себеосъзнаването. Не са спечелили пари, обратно. Не са вървели по светли пътища и удобството не е била дума, която са употребявали често. Преследвали са ги като много опасни престъпници, страхували са се от гумите в книгите, които са носели в бохчите си. „Светлина, светлина, светлина ни е потребна...“ – пише Христо Г. Данов, човекът, който подари книгите на българския народ, основателят на модерното книгопечатане в България, един от онези българи, които са знаели силата на словото и как може то да обръща посоките. Цяло едно поколение е израснало и възпитано с неговите книги, а той изцяло е разбирал мисията си и е вървял след светлата нишка на призванието в сърцето си. Цял един

народ се е нуждаел да знае кой е в епохата на безпаметство и мъжът, израстнал сред лавандуловите полята в подножието на Средна гора, е следвал този вик до края на живота си.

Христо Груев Данов е роден в с. Клисурка на 27 юли 1828 г. Баща му Груйо Брайков Данов бил абаджия, много влиятелен и строг човек, известен на калугерите от манастирите в околността, където често водел поклонници. Занимавал се с търговия и по някое време заминал при седмицата си съдружника в гр. Гъонен, Мала Азия, но не понесъл дълго тежката чужбина, оставил сина си Иван за наместник на тамошните си дела и се върнал в родното село.

На 6 години Христо постъпи в клисурското килийно училище в хилендарския метох. На първо време четял на „панакига“ – съсцица с дръжка по средата на долния край; стените ѝ били измазани с въоськ, за да се загладят грапавините. На нея пишли Аз, Буки, Веди, Глагол, Добро... Преди да почне да чете азбуката на паникигата, ученикът трябвало да се прекръсти и да каже: „Кръсте Божий, помагай!“. А после пишли стихчета с орлово перо и изгладен кокал от говежда плешка:

*Покосих перце, написах словце,
дойде мушица, попи ми словце.
Аз хвърлих дръвце, пребих ѝ крилце.
Почна мушица жално да плаче:
– Оле, ази клето сираче,
защо си попих писано словце,
та си останах без едно крилце...*

Учениците сами си правели мастило от сажди, разбъркани с Вряла Вода. Учели часослов, псалтир, апостол и две аритметични действия – събиране и изваждане. Даскал Хаджи Никола живеел в класната стая и спял върху малко обръчче, постлано с дебела черга. Когато някое от децата задрямвало, той полека го вземал на ръце и го слагал на лежлото да се наспи хуба-

бо. Но това се случвало само с богатшките деца, а бедните понасяли на гърба си пръчката на учителя. Даскал Петър пък поправял часовници в единия ъгъл на класната стая – оградил си малко местенце със стъкла и докато поправял часовниците, можел да наблюдава учениците си.

Аритметиката била много практическа и примерите все били търговски (както в по-късно отпечатаната от Христо Г. Данов „Числителница“). При даскал Грую Николов от Копривщица започнал да учи черковно пение и гръцки език, научил се лесно да нотира всяка изпята от другого песен. Този негов учител обичал много пее-

нето на гръцки и за всяка изпята на български език дума, даскальт удрял дъва пъти с пръчка през ръцете „проповинилия“ се ученик. Христо не бил отминат от пръчката.

За година и половина малкият Христо изучил всичко и баща му решил да го заведе в Пловдив, да учи „по-високи науки в елинското школо“. Отишъл при един стар „филибия“, където момчето трябвало да живее, но филибията не харесал „жълтавото“ клисурче и отказал да го приеме, като се оправдвал с върлуващата тогава в Пловдив чума: „Кир, Груйо, добре ще направиш да не оставиш детето си у тоя огън. Доведи го след 2-3 години“. Т.е. детето още не може да върши къщна работа, „нека позаякне малко, па тогава...“ И Христо се върнал в Клисурата.

През 1837-38 г. чумата взела много жертви, споминал се братът на Христо – Иван и съдружниците на баща му в Мала Азия. Груйо решил да отиде и да приbere останалото от търговията, но още в Родосто чумата стигнала и него, и го завлякла в гроба. Христо бил на 9 години, когато останал сирак. След смъртта на бащата семейството изпаднало в немотия и майка му, Кима Груевица, успяvala да припечели някой грош единствено с хурката си. Христо помагал на майка

си като подвързвал книги на съучениците си, за което му плащали по някой грош. Този малък „подвързач“ щял да стане първият български книгоиздател.

На 13-годишна възраст Христо отишъл да учи в Панагюрище, където имало добро уредено училище по взаимноучителната метода. Даскаль Груйо, който също отишъл там като учител, го приbral с още няколко бедни ученици, да живеят в една от училищните стаи. Срещу това те трябвало да гответ и да чистят училището. Там той за пръв път видял „истинските книги“ – у един панаѓорец, който държал на полицата не паници и сахани, а цял рег книги. Между тях били съчиненията на св. Димитър Ростовски, Илия Минеам, „Историята...“ на Юрий Венелин, „Денница“ на Васил Априлов и гр.

По съвет на баба Кима, Христо заминал за Пловдив да учи занаят при майстор-чохаджия. Останал при него 4 години, до 16-ата си годишнина и усвоил добре занаята, но друга жаждка имало вътре в него – да продължи учението си. И отишъл отново в Панагюрище, където помагал на даскала във взаимното училище и получавал за това храна, жилище и възможност да учи. Един ден училището изгоряло и той заминал за Копривщи-

Дановата печатница

ца, където учители били Найден Геров и Йоаким Груев.

Черковното настоятелство му отстъпило една малка стаичка в оградата на гробищата при черквата „Св. Богородица“, а в замяна Христо се задължавал да чете и пее в празничните дни в черквата. Една година живял там най-мизерно като се хранел с помениите за умрелите, а уроците си учел на месечина, седнал на някой гроб. През зимата го прибрала баба Раука, която се грижела за него като майка. Негов съученик бил Любен Ка-

рабелов, който не бил беден като него и често го упреквал, че не излиза в неделя на Войводенец (една поляна близо до Копривщица) да играе с останалите на „роби“, ами седял върху га учи, че да ги надмине в учението. „Играта на роби“ била много популярна тогава – учениците се разделяли на две групи: българи и турци и обикновено турците били заробвани от българите. Любен Карабелов и още неколцина българчета често превозели „турското царство“.

Заедно със Стоян Костов, също беден

ученик, помолили Найден Геров да ги запознае с най-елементарните начала на логиката и риториката, „за да се научим здраво да мислим и сладко да говорим”. Найден Геров любезно им казал, че не е сега времето за това, и гвамата отишали една нощ пеша в Калофер при даскал Ботъо да молят за същото. Даскалът и той им отказал, та те решили да отидат и в Панагюрище. И третият опит да учат логика и риторика бил неуспешен.

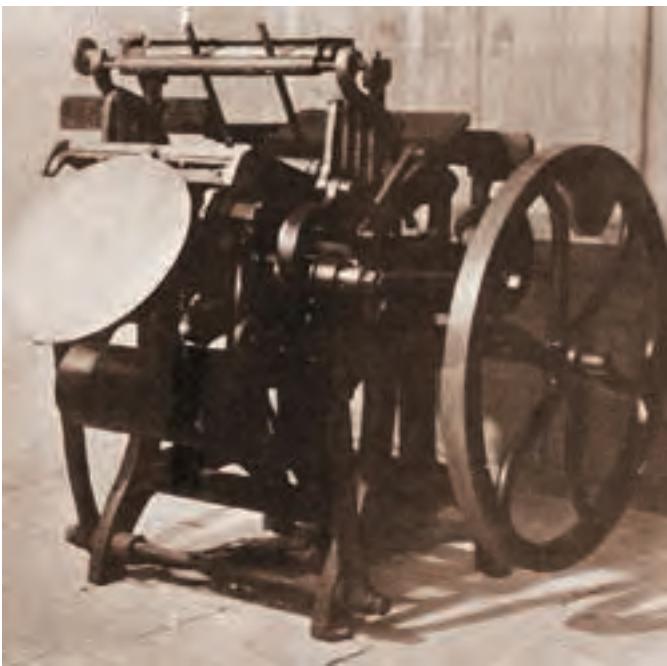
През учебната 1849/50 г. Христо бил назначен за учител с 800 гроша годишна заплата, с право да живее в училището. Помагал на Найден Геров във взаимното училище. А през 1850 г. станал учител в Стрелча и веднага изхвърлил от училището традиционните поправителни средства – пръчката и фалагата, като предпочитал да наставлява учениците си и да бъде приятел с децата. Родителите много харесали всеотдайния младеж и вечер често отивали в дома му на гости с госби, а по време на вечерята жадно го питали за всичко. Започнали да го посещават и науки селяни, на които Христо давал буквари и за които основал безплатни курсове вечер. Един ден кметът на Стрелча му казал: „Ние те наехме за едно училище, а ти основа гве”.

Следващата спирка на бъдещия книгоиздател била в Пловдив. Благодаре-

ние на Н. Геров, Ст. Чомаков и други българи, неотдавнашният „елински“ Пловдив станал средище на духовна просвета и един от най-активните градове в борбата за църковна независимост. В продължение на гве години Христо бил даскал в училището „Св. св. Кирил и Методий“, открито от Н. Геров. Гръцките фанариоти излизали с остри статии срещу училището и се чудели „що търси български лицей в това чисто елински град“. Именно там и по това време се зародила у него идеята да стане български книгоиздател. Към това го насочила голямата нужда от печатни учебници, понеже липсата им спъвала много българското учебно дело.

В Пловдив живеел с майка си и един ученик в една стая със сламен миндерък, проста чамова масичка и дулап за постелките. В средата на стаята била поставена стомна и имало пръстен мангал, на който врял фасул. Бил висок, носел кожух от син шаяк. В неделите и по празниците пеел в Марашката църква, а после посещавал сиромашките къщи на своите ученици.

Със спестените пари от учителстването в Перущица и Пловдив, Христо Г. Данов решил да издаде календар за следващата Високосна 1856 г. Кримската война все още била в разгара си, върлуvalа холера, но той не искал

Печатарска преса

да чака по-добри времена и заминал за Белград. Така издал календарчето „Старопланинче“, което съдържало още приветствие към учителите (една популярна тогава песен на Йоаким Груев) и няколко поучения. Едното от тях било „кратко поучение за холерата“, а другото било следното:

„Някоя си свястна майка попитала попа откога да почне да възпитава четиригодишното си чедо. Свещеникът отговорил: „Ти си загубила Вече 3 години: началото на възпитание на детето трябва да бъде още първата година, когато пръв смях се покаже на лицето му“.

След като натоварил „старопланинчето“ в сандъци, Христо Г. Данов се качил на един чамец (голяма ладия без платна, от чамови дъски), заедно с грънците на един търговец от Пеща, който отивал да продава стоката си във Видин, Лом, Оряхово и други крайдунавски градове. На няколко пъти чамецът без малко да се обърне в Дунава, трябвало е пътниците да държат кълчища в ръцете си, за да запушват дупките, през които непрекъснато нахлуvalа вода. Саньчетата, в които държал своите календарчета, били с двойно дъно, а в скривалището българинът пренасял опасни ан-

титурски и сръбски книги. Христо Г. Данов имал намерение да продаде календарчетата в дунавските градове, но опитът с търговията му не бил много успешен – никой не искал да купува календарчета за следващата година, която щяла да настъпи след 4 месеца. Затова Христо подарявал по едно календарче на всеки учител, когото срещне по пътя си. Голям глад имало навсякъде поради Кримската война и никой не искал календарче, а хляб. Единствено в Елена успял да продаде досма календарчета, както и антитурските книги, които си купил от Белград.

За да преживее тежките месеци, Христо Г. Данов се върнал в Клисурата и станал учител в местното училище, където се опитал да замени старо-времското учение със съвременната взаимна метода. Срещнал отпор от клисурци, затова основал ново класно училище и започнал да обучава 5 деца на частни начала. Хаджи Мамей му отстъпил празното си кафене на пазара. Любопитните селяни често посещавали новото училище, да видят как учи новият даскал децата. И като се убедили, че новото училище е по-добро, малко по малко родители прехърлили децата си при Данов. Така се събрали 28 деца. Изпитът на Гергьовден той направил в черковния двор, на открито пред всички, а след това клисурци взели решение да

направят във нови училища. Събрали 14 000 гроша и ги дали на Хр. Г. Данов да се разпорежда с тях както намери за добре и да направи училищата. Освен това благодарение на даскала била основана в селото нещо като поща – споразумял се с един куриер да носи писмата от Клисурата до Пловдив и обратно.

Докато се строели училищата в Клисурата, Христо Г. Данов решил да замине за Белград, за да отпечата още няколко книги. Пренощувал в Турно Северин в хан, където на един пътник откраднали пари. Полицията направила обик на пребиваващите в хана и освободила всички с изключение на Христо Г. Данов, у когото намерили 12 300 гроша в наполеони. Макар откраднатите пари да били в рубли, ограбеният решил да получи компенсация и завел дело срещу Данов, когото хърлили в затвора. Парите и ръкописите му били в ръцете на румънските власти. Благодарение на окръжния управител на града и състрадателната му дъщеря, българинът бил освободен, след което заминал за Оршова. Избягалият ограбен човек обаче го преследвал и там и пак го предал на властите като „крадец“ и „опасен човек“. С вързани ръце Христо Г. Данов бил принуден да измине разстоянието до Турно Северин, където веднага бил освободен, а след това се завърнал в Клисурата. Училищата били вече по-

строени и той започнал там своята учителска дейност.

След Кримската война Христо Г. Данов, заедно с още двама клисурци – Я. Трувчев и Н. Бояджийски, решили да отворят груженска книжарница в Пловдив, която няколко години по-късно се преименувала на „Книгоиздателство Хр. Г. Данов и с-ие“. Разпределили си работата – Трувчев щял да бъде

управител на книжарницата, която на първо време била книговезница в „Гаваз хан“, Бояджийски трябвало да продава книгите и парите да праща на Хр. Г. Данов, с които той да печата книги в чужбина. Христо заминал за Белград – за отпечатването на четири книги: преведения от самия него „Катехизис, пространен православен“, а също „Основи на българска-

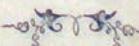
ТЕОРЕТИЧЕСКА И ПРАКТИЧЕСКА ЧИСЛИТЕЛНИЦА

СЪТАВИЛЪ

Хр. Г. Дановъ.

Второ издание, съвсъмъ прѣработено и допълнено.

Книжарница на Хр. Г. Дановъ и С-ie.

въ
ПЛОВДИВЪ, РУСЧОКЪ, ВЕДЕСЪ
—
1868.

та граматика”, „Робинзон” и „Гуслица или нови песни”, подгответи и преведени от Йоаким Груевъ.

До 1856 г. в Пловдив имало само една гръцка книжарница, където бъдещият книгоиздател сложил една българска книга за продан: „Свещената ис-

тория на Новия и Стария завет”, съставена по негово настояване от Йоаким Груевъ. До този момент единствено купецът дядо Стоян продавал между другите си дреболии църковни книги, часослови, псалтири, календарчета, издадени от цариградския печатар-книжар Тигей Дивичиян, който 4 пъти препечатвал „Рибния буквар” на Петър Берон.

Книгите били отпечатани, след което Хр. Г. Данов заминал за Булагаша, където отпечатал още четири книги, написани от самия него: „Примери за краснописание”, „Кратка числителница за малките деца”, „Пространна числителница с прибавление приличните задачи за всяко действие” и „Пространно свещено битоописание на църквата от Вехтий и Новий завет, със 101 изображения”. Хр. Данов бил във Възторг – вече имал 8 заглавия. Книгите обаче останали да лежат

в склада на словака Алоис Бучански в Булагаша, понеже нямало пари, за да се платят за отпечатването и превоза им в Пловдив. Съдружникът му Бояджийски цели девет месеца не отговарял на писмата на издателя, който си бадел очите над коректурите по цели нощи „при едва жумеща ламбичка”. Често си лягал гладен и преживявал с парите, които състрадателна-

та му хазяйка му подарявала и които стигали само за най-долнокачественния евтин хляб.

Един ден печатарят повикал българи на и се договорили книгите да бъдат изпратени до Свищов, а Христо Г. Данов да ги изплати с наложен платеж на параходното дружество. Случайно или не, печатарът установил, че сметката е надписана с 11 форинта, които Данов получил и с тях можел да се върне в Свищов. „Божи промисъл ми се притече на помощ тогава“, разказвал после българинът. Но в Оршова парите му свършили и той продал палтото си, за да стигне до Свищов, където книгите били складирани в едно влажно помещение в 18 денка. Благодарение на добрината на „Нене Яне“, представител на параходната агенция в Свищов, Христо Данов успял да плати единия денк книги, които продал и със спечелените пари малко по малко откупувал останалите 17 денка книги.

И Христо Г. Данов станал пътуващ книжар и книгопродавец. Нови книги обаче не се търсели много, понеже нямали много български училища и ученици. Навсякъде се разчуло за пътуващия книжар и на много места го чакали с нетърпение – да им разкаже новините и „как върви политиката“. В подвигната си книжарница вече имал 18 заглавия.

През 1859 г. Христо Г. Данов трябвало да замине за Виена да печата нови книги. По пътя спрял в Лом да подпечата тескерето си и вземал от познат книга със сръбски антитурски стихове. Турската полиция го арестувала и го затворила във Видинския затвор, понеже им изглеждал много подозрителен с тези ръкописи на език, който не разбираят. При обиска на бохчата му, съдържаща „невинните“ и „опасната“ книга, българинът Илия Цанов, когото накарали да прегледа книгите, го спасил, скривайки опасната книга измежду своите подвързани книги. Моментът бил подходящ, понеже се надигнал смях сред седящите в другия ъгъл цигани, който отвлякал вниманието на турците. Няколко дни след това Христо бил освободен и закаран под конвой в Пловдив, като по пътя спял в затворите заедно с циганите-конекрадци.

Пак по това време Христо Г. Данов за пръв път изпратил свой книгопродавец с български книги в Македония, който след няколкомесечно обикаляне се върнал с вестта, че за български книги все още нямало почва – българските училища били малко, повечето били гръцки. Но книгопродавецът на всякъде разгласил, че вече има български печатани книги и учебници, а в Пловдив вече има и българска книжарница. През 1861 г. македонски па-

наирджии от Кюстендил, Велес и Неврокоп, които отивали на Узунджовския панаир, донесли в книжарницата писма с искане за български учебници. Заедно с книги, в Македония били изпрашани и български учители, между които имало и жени. В Прилеп и Велес се открили книжарници, откъдето българските книги стигнали училищата в цяла Македония.

Когато няколко години по-късно се отворило българско училище в Одрин, в махалата „Каука“, Христо Г. Данов спомогнал да се намерят учители и го снабдил с учебници и помогала. Издал във Виена няколко взаимноучителни таблици с буквар и още няколко книги, между които „Кратка история“ от Добри Войников, „Кратка логика“, преведена от Й. Груев, „Буквар за малките деца“ от Х. Г. Данов, „Кратко землеописание за деца“ от Хр. Г. Данов и Я. Трушев и др. Дановите таблици съдържали азбуката, слоговете, сумите, изреченията, текстовете за четене, пословици, съвети как човек да пази здравето си, история, черковно четене (молитви, тропари, десетте Божи заповеди), упражнение за смятане. Те имали голямо значение за замяна на килийните училища с взаимни и класни.

Българският издател съветвал българските общини да си градят „чертко-

ва-училище“. В Оряховското село Гложене той убедил хората да построят гвукатна дървена сграда, в която да се помести училището на първия етаж, а на втория – черквата. Скоро примерът бил последван от други села – за три години в околността се открили 18 „чертви-училища“.

Христо Г. Данов издал и първите стенни географски карти за българските училища много преди сърбите и румънците, които били вече политически свободни. И тук перипетиите не били малко. При едно от пътуванията си до Шумен, той видял картите у сръбския учител Миланович, който търсил издател, за да ги издаче. Христо Г. Данов се съгласил да ги вземе и отпечатат във Виена. Но гръцкият книжар от Пловдив Д. Ангелидис решил да се избави от конкурента си и обадил на турските власти, че Данов е издал и продавал „История на освобождението на Сърбия“ и се наложило българинът да бяга в Румъния и оттам за Виена. Отпечатал картите и тогава чак си дал сметка, че в България имало само 27 български градски училища, които желаели да си купят карти. Данов започнал силно да се беспокои поради големия паричен дълг, наструпан от издаването им.

Първоначално картите били 8. Стенните землеописателни карти били 6, отпечатани на бяла хартия, имало

и карта на Светите места Върху 4 листа, „нашарена с различни шарове и залепена на платно”, на която били отбелязани почти всички места, които се споменават в Свещеното Писание – включително пътя на евреите в пустинята при техния изход от Египет към Обетованата земя, заедно с план на Йерусалим, какъвто е бил в първите години на християнството. Друга карта – на Европейска Турция, с план на Босфора, Цариград и Дарданелите, гравирана на 4 големи листа, залепена на платно, която можела да служи не само на учениците, но и на търговците и пътешествениците.

При това трудно положение Христо Г. Данов заминал за Белград да търси пазар за картите и най-първо отишъл в народната библиотека при директора г-р Янко Шафарик, чех, да го помогли за съдействие пред сръбското министерство картите да се въведат в сръбските училища (там си служели досега с немски географски карти, много по-скъпи, при това Дановите били на кирилица). Но нямало развитие в Сърбия и Данов заминал за Румъния при българските родолюбци – най-напред при Евлоги Георгиев в Галац, който купил комплекти за няколко български училища и написал препоръчителни писма до български търговци в Букурещ, Браила и Тулча. Директорът на училището в Болград закупил 40 карти

за българските училища по селата. Така Данов върнал част от парите във Виена и заминал при г-р Чомаков в Цариград, като се криел от турските власти, понеже го дирели под дърво и камък като опасен престъпник. Д-р Чомаков издействвал от турските власти да му простят „страшното престъпление” и след 4 годишни скитаания Данов се прибра в Пловдив.

Освен във Велес, Хр. Г. Данов открил и в Русе клон от книгопродавницата си, която служела и за читалище, и за съврталище на българската интелигенция и учителите. Тогава навсякъде българските общини се надпреварвали да строят хубави училища, където се преподавало по взаимната метода. Липсвали обаче подготвени учители. Като пътувал с книжарницата си, той следял отблизо развитието на учебното дело и видял нуждата от учители – пишел статии в „Летоструй”, където подлагал на строга оценка и учители, и училищни настоятелства. Често пъти Данов преподавал на самите учители по места аритметика или граматика, понеже самите те не били достатъчно подгответи.

Поради това решил да подпомогне учението на българчета в чужбина и през 1868 г. завел две момчета от Търново и Русе в чешкия град Табор, като ги настанил да учат в учили-

щето. На гругата година завел деца в Загреб и Крижевци. В Табор българчетата станали толкова много, че Данов се споразумял с българи да отворят и поддържат пансион в този град, но така и не се случило. След 10 години тези младежи се върнали в България и станали учители в българските училища.

Българският книгоиздател и книгорадвей бил убеден, че „само просветените народи имат добро бъдеще. Целият български народ да бъде народ образован, просветен“, „за да си направим сами Всяко нещо“, а не „да работим както сега за образованите европейци“ – „няма по-добро средство за това от добрите книги“ („Летоструй“, 1869) Алманахът „Летоструй“ бил сборник с полезни и любопитни четива – с пощенски, телеграфни и жезолопътни тарифи, мерки и тегилки, сравнителни таблици на монетите, монетни курсове, панаирите в Османската империя, борси и пр. Имало статии по физика, геология, астрономия, по исторически въпроси, биографии на видни личности, стихотворения, разкази, прегледи на културния и обществен живот в страната и списък на книгите, които се намират за продан в Дановата книжарница.

Христо Г. Данов съставил и издал първите търговски каталоги на кни-

ги, които били наречени от самия него „расписи“, имащи характер на текуща регистрационна библиография, като се стремял да събере в книжарницата си всички издадени по това време български книги. До Освобождението били известни три „расписа“ – единият от 1862 г., включвал 149 книги, 8-те землеописателни карти на български език и книги на други езици. Вторият (1866) съдържал 215 книги с пълно библиографско описание, с подробни анотации и обяснения, а третият – от 1875 г. описвал предимно учебници. Такива „расписи“ той помествал ежегодно в сп. „Летоструй“ в продължение на 8 години, до Априлското въстание.

През 1873 г. Христо Г. Данов уговорил с Любен Каравелов превода на „Уроци за първите четири аритметични правила за счетовете“, които от своя страна го възложил на Христо Ботев. Поетът-революционер не изпушнал възможността да включи и турския султан в „четирите аритметични правила“ и да осъществи революционна пропаганда, но издателят подменил „най-опасните“ задачи с по-безобидни.

Пак по това време Данов се разделил със своите съдружници и дружеската книжарница останала да работи само на негово име и за негова сметка. Турското правителство не му разрешило

да отвори българска печатница в Пловдив и затова Данов заедно с Янко Ковачев отворили такава във Виена, в която печатали книги и на други славянски езици. След Освобождението печатницата била пренесена в Пловдив.

По време на Априлското въстание много български учители намерили смъртта си, а сред тях имало немалко дължници на Христо Г. Данов. След Освобождението много от дължниците не искали и да знаят за дългоговорене, направени по „турско време“. Печатницата във Виена, в която работели трима работници на една машина, дълго стояла затворена поради размирните години. Известно време била като клон на немска печатница, понеже било много трудно да се издействва от австро-унгарското правителство пълномощие отварянето на славянска печатница във Виена.

Христо Г. Данов бил в Пловдив, когато избухнало Априлското въстание. Целият град бил пълен с бесилки, на които увиснали български революционери. През май 1876 г. направили обик в книжарницата му, търсели заровено оръжие. Въпреки че не намерили такова, хвърлили го в затвора, но поради липса на доказателства, освободили го след 24 дни. Най-сигурното място му се струзвало в Свищов, затова се установил

там и там посрещнал руските войски. Неговият учител Найден Геров станал първият български губернатор в Свищов, назначен от временното руско управление, а лично граф Черкаски изпратил Христо Г. Данов във Виена да купи 11 автолитографа за бъдещото правителство. Дружеската печатница била пренесена в Пловдив. Понеже нямало друг българин, който да притежава печатница, предложили му да я пренесе в София, но той не искал да се раздели с Пловдив и предложил да се отвори друга по-модерна печатница в София, като сам се наел да я набави.

На 25 юли 1878 г. започнал да издава в. „Марица“ в Пловдив – на български и френски език, с цел „да защитава целокупния български народ, който чужденците немилостиво разкъсаха“. Първите статии били протестни срещу клаузите на Берлинския конгрес, който оставил стотици хиляди българи извън родината им. Списвати на вестника били Григор Начович, Иван Е. Гешов, Марин Дринов, Тодор Икономов, д-р К. Иречек и др. В продължение на 7 години Данов издавал вестника със собствени средства и понесъл големи парични щети.

Христо Г. Данов бил избран за народен представител в Областното събрание на Източна Румелия. През 1879 г.

Министерството на народното просвещение В Княжество България го призовало да отвори клонове на книжарницата си В София и Лом – нещо, което и станало.

През 1896 г. пловдивчани го избрали за кмет – за две години и половина, в които мой отказал да получава заплата. По негово време били залесени трите пловдивски хълма и бил изработен първият градоустройствен план на Пловдив от архитекта Йосиф Шнитер.

В навечерието на новото столетие Христо Г. Данов издал в български превод книгата на проф. К. Иречек „Княжество България”, която била големя и много скъпа. На въпроса има ли смисъл да се печата такава книга, която само 20 человека ще прочетат и закупят, Данов отговорил: „Не е ли срамота това съчинение за наша България, за нашия български народ да го нямаме преведено и отпечатано на нашия роден език?!”

Приживе Христо Г. Данов издал около 1000 заглавия. Авторите и переводачите били от средите на българските учители, учени, творци – Ст. Н. Шишков, братя Шкорпилови, Д. Маринов, Екатерина Каравелова. Повечето издадени от него книги били учебници, но имало и доста крупни книжовни трудове по история, етнография, педагогика. Последната карта на Княжество България била изработена с големи грижи и много разноски, на която бил присъден зла-

тен медал на първото българско изложение в Пловдив през 1892 г.

След смъртта му през 1911 г. неговите синове Грую и Милош продължили дело то му, както и снаха му София Симънова, учителка в Пловдивската девическа гимназия. Христо Г. Данов бил погребан в църквата „Св. Богородица“ в Пловдив.

Днес едно малко селце сред лавандуловите полета в подножието на Средна гора носи неговото име – Христо Даново.

„...где е нашият университет, които да ни произвежда стръчно ученически хора? Где ни политехническото училище, което да ни дава изкусни вештаци за всяка работа? Где ни гимназията, в които да се прераждат нашите синове за бъдещи зрели мъже и достойни граждани? Где ни са духовните училища, които да ни пригответяват достойни свещеници, учени проповедници и истинни пастири за народа? Где ни са добре наредените девически училища, които да ни възпитават добри учени майки за народа? Най-сетне где ни е божественото учителско училище, в което да се пригответяват нашите народни учители, за да бъдат достойни за своето високо звание? А где е нашата общонародна книжница, где ни книгите и какви и колко книги имаме ние? Видели ли сте някое училище у нас да има достатъчно книжница, в която един учител да може да найде всичко, що му трябва за подпомагане в своя предмет, в своята работа? Кое училище у нас е снабдено с всички спомагателни средства за изучаване на науките, които без това другояче не могат да преда ученику? Или, което е още по-чудно, чули ли сте да има у нас негде да общини, на които училищата да имат еднаква програма?! Камо се броим от толкова милиона народ, колко и какви вестници се издават у нас и по колко листове се пръскат от тях между нас, на как се плащат те от нас? А где ни ученичите и други дружества за подпомагане на народа ни във всяко отношение както морално, такъ и материално?“

Из „Що правят хората, а що правим ние?“

„Светлина, светлина, светлина ни е потребна, та и нашето отечество да постане такова, каквото още никога не е било досега; имено: пътому гнездо на всяко изобилие и всеобщо благоденствие! Ала откъде да ни светне тая божия светлина? – От светската учителка премъдра книга! Защото, попитайте редом всички народи откъде произлиза тяхното общо добро, тяхното благосъстояние и тяхното величие; питайте мъдрите немци, питайте духовитите френци, питайте могъщите англези, питайте изкусните италианци – те всички едногласно щат ви отговорят, че са длъжни на книгата, и то само на своята народна книга са длъжни за това, щото са днес и могат всичко. А преди да се въздори народната им книга у тях, и те са били народ без напредък и благосъстояние, неволни и сиромаси, каквито сме и ние сега. Па щото е опазило и възвисило тях, ако е рекъл бог, опази ще и възвиси ще и нас, мили роде, но не губи време – отгай се на работа, хвани се о книга!”

Летоспособ 1871

„Но презети от различни страсти, ядем се като риби един друг. Всякой се обладал от най-горна степен самолюбие, всякой работи само за себе си, а за другого не ще и да знае: гражданинът не промишлява за селянина, а селянинът нехад за гражданина; ученият не поучава простия, а простият не взема от учения; богатият не помага на сиромаха, но и сиромахът не приближава до богатия. И така на една страна владее охола и надумост, а на друга – лудо нехайство, па – и гвамата в ямата! Тук никой и не помишлява, че всички ние сме едно тяло, че интересите ни са общи и че всички еднакво трябва да се стараем за общото ни подобрене както нравствено, тъй и веществено, ако искаме да бъдем и частно всякой за себе добре. Но всякой ударил по свое му и само за себе, па где пукнало, да пукнало. Според това чудно ли е, здемо всички наши общи работи у всяко място вървят тъй наопаку?”

Хр. Г. Данов

p r a v o s l a v i e . b g

WWW.SVET.BG